

Željko Funda
LEPOGLAVA

ROMAN

Zagreb, 2021.

disput

Posvećeno žrtvama ustaškog logora u Lepoglavi.

1.

– Slušaj vamo! Građani Nezavisne Države Hrvatske, sada ćete čuti himnu vaše domovine, Nezavisne Države Hrvatske. Otpjevat će vam je ovaj zbor. Vi također možete pjevati. Dignite dupe, stanite mirno. Sad!

U nevelikoj prostoriji bila su postavljena dva reda stolova. Uz svaki su stajale tri stolice. S jedne strane sjedio je zatvorenik, s druge ljudi koji su ga došli posjetiti. U sredini, ispod slike Poglavnika, stajalo je šestero zatvorenika. Čim je stražar dao znak, oni su zapjevali *Lijepu Našu*.

– Sjednite! Sada stavite ruke na stol. Hoću ih vidjeti! Ja, Jere Skoko. Razgovarate glasno. Jasno? Evo i mene pjesnika. Tko bi reko. Imate dvadeset minuta. Mi bismo vam dali više vremena, ali ima i drugih posjetitelja. Bunili bi se. Zbog vas bi tako država ispala kriva. E, to ne može. Jedva smo je dočekali, a sad bismo je kvarili. Ne može tako, Hrvati. Kad ja kažem gotovo, da mi više niste pisnuli! Jasno? Krasno. Opet ja pjesnik. Počni! Glasno!

– Sine moj! Sine moj!

- Mama, ne plači. Dobro sam.
- Ruke k sebi! Nema dodirivanja da ne dobijete buhe.
- Oprostite, gospodine stražaru. Mama se zaniжела.
- Nekako si mršav.
- Tata, zatvor nije hotel. Pazi što govoriš.
- Što si rekao?
- Ima buha i uši za jesti. Koliko hoćeš.

- Zašto si sada tako glasan?
- Mama, gledam gdje je Jere. Moram paziti što govorim.
- Kosa ti je lijepo narasla.
- Da, jedan centimetar.
- Nije jedan, nego pola, smoljo. Slabo je gnojiš.
- Kako vi kažete, gospodine stražaru. Kad se Jere okrene, dajte mi lijek.

—

- Drago mi je da si došla.
- I meni. I meni je jako drago. Jako nam svima fališ.
- Kako su djeca?
- Dobro. Svi smo dobro. Mučimo se s poslom. Teško te je zamijeniti. Je li ti nešto trebaš?
- Hrane, bilo kakve. Gladan sam.
- Je li netko rekao da je gladan? Nije? Naravno da nitko nije gladan, naročito ne zatvorskog zraka. Nastavi.
- Dobili smo pet mačića. Morali smo ih utopiti.
- Da, i vama treba mlijeka. Kako je Zorko?
- Jedva čeka da počne oranje. Dosadno mu je stalno u staji. Nešto je izvlačio drva. Ništa drugo. On će nam donijeti nešto novaca kad tata bude drugima orao. Tata se strašno namučio. Tko drugi.
- Kako mi je krivo da vam ne mogu pomoći.
- A što si se petljao s komunjarama?
- Ja ne. Moj brat...
- A, brat je u šumi. Kako ste iste krvi, pitanje je vremena kad ćeš ti šmugnuti, je li?
- Neću, gospodine stražaru. Imam djecu. Brat nije oženjen.
- Budala. Kad bi on znao kako je lijepo pritisnuti se o ženicu... Divota! Nastavi.

—

- Joj, kako izgledaš!
- Zatvorski. Možeš si misliti...
- Zar vas tuku?
- Ne. Kad netko zasluži, znaš. Tuku! Ne, muče nas. Sve u svemu, da se izdržati.
- Zar... Bez riječi sam.
- Tko je to ostao bez riječi? Sestrica?
- Da, ja sam sestra ove uznice. Došle nam suze što se vidimo.

- Da, da. Uznica. Lijepi hrvatski jezik. Samo tako naprijed. Čisto hrvatski!
- Kako je mama?
- Dobro. Manje-više. Nije mogla doći. Bojala se. Još sve radi, i po kući i u vrtu. Ja još radim kod Pongraca. Dobri su mi.
- Pozdravi ih.
- Oni traže vezu za tebe. Nisi ništa kriva.
- Znam. Svejedno...
- Tvoje rublje smo sve oprale i izglaçale. Čeka te. Martin stalno pita za tebe.
- Nije još našao drugu?
- Zar taj Martin nije u vojsci? Zar je takva kukavica?
- Gospodine stražaru, on je invalid. Jugoslavenska žandarmerija ga pretukla...
- Sada vam je možda jasno zašto je hrvatska država bila nuždna. Gospodo Hrvati, da mi, ustaše, nismo imali muda, ta žandarmerija bi nas još tukla, još bi pravili invalide od nas. E, neće, bre, moći. Sad smo mi na redu da “operišemo”. Nastavi. Vrijeme vam curi.

—

- Mama, nemoj plakati.
- Kako mi je drago što te vidim, sine.
- I meni. Objе lijepo izgledate.
- Ja ne. Vera da.
- Kad će svadba, seko?
- Kad Marka puste na odsustvo. Sada je negdje u Bosni.
- Domobran?
- Da, gospodine stražaru.
- A što nije ustaša. To ti je, mala, za pravoga Hrvata. Samo ponosni Hrvat može biti hrvatski ustanik protiv velikosrpske tiranije.
- Njega su zvali u domobrane i on se odazvao.
- Bolje domobran nego partizan. E, što me hoće pjesništvo. Domobran, partizan. Zašto li se ovo rimuje, majku li mu lopovsku!
- Gospodine stražaru, domobran se rimuje i s izabran.
- Isto tako i partizan, šugo uznička! I da mi više nisi izvodio rime.
- Na zapovijed, gospodine stražaru.
- Je li te jako udario?
- Da. Evo i krvi.
- Jao, sine!
- Glavno da me nije nogom, mama.

- Javi se liječniku.
- Nasmijao bi mi se. Ovo je ogrebotina.

—

- Što vi ne razgovarate?
  - Ne možemo.
  - Kako ne možete?
  - Suze nam samo idu i idu.
  - Hoćete li izaći da više ne plaćete?
  - Ne, gospodine stražaru. Molimo vas. Nama je dovoljno da se nagledamo.
  - Što ste si vi?
  - Muž i žena.
  - A vi bi se možda ljubili?
  - Ne, gospodine stražaru. Nije nam do toga.
  - Što, nestalo žara?
  - Nama je dovoljno da se gledamo.
  - Časna riječ?
  - Da.
  - A ruke, gdje su vam ruke?
  - Na stolu, gospodine stražaru.
  - Zašto su tako blizu? Da mu nisi nešto tutnula?
  - Nisam, gospodine. Možete provjeriti.
  - Pogledajte, gospodine: evo, prazni džepovi. Ispod košulje ništa. U cipe-
lama...
  - Dobro, dobro. Ruke dalje jedno od drugoga.
  - Na zapovijed, gospodine stražaru.
  - Što sada plaćete?
  - Ne znam.
  - Ne možemo se suzdržati.
  - E, kakve slinavce ja ovdje imam.

2.

Ovce. Ko ovce. Nitko ih ne dira, nitko ne laje, oni pokorni, sve slušaju, čekaju na red. Budale neće koju kunu tutnuti. I ja sam čovjek u ratu. I meni treba. Meni kunice, njima povlastice. Opet ja pjesnik. Kunice, povlastice. Da sam išao koju godinu više u školu, ja bih pisao knjige. Bio bih novi Grga Martić. Ili, bolje, Matija Divković. Antun Šimić ne bih htio biti. Ne znaš je li taj piše pjesmu ili se

zajebava što piše pjesmu. Njemu došlo vako i udri. Dvije riječi u prvom redu, tri riječi u drugom, šest u trećem, pet u četvrtom. Rime nigdje. Piše ko da piša. Gudi bez reda i plana. Poezija je, brate, zanat. Umjetnost! Broj riječi, slaži rime, tvori kitice. Sve po propisu umjetnosti. Gdje nje nema, vrag kolo vodi s ludom na čelu.

—

Sada ja shvaćam zašto oni šute. Psuju oni mene, psuju mi sve po spisku. Boje se pa psuju u sebi. Da, zato su tako smrknuti. Da mi je znati kako me to oni psuju. Kako bih ja rado njima uzvratilo. Samlio bih ja njih. Ako sam znao ubiti boga u svojim dolje u Hercegovini, znao bih i ovoj raji pokazati što se dogodi kad se oštar jezik i pjesnička glava udruže kao što su to oni združeni kod Jere Skoke. *Jebala tebe šugava svinja svojom dlakavom gubicom u tvojoj neobrisani šupak sve dok ti ne dođe do tvoga čiravog želuca. Zajahao ti posranu kravu na rog njen šiljati, za te izvor svake bolesne miline, kakvu samo luđaci poznaju. Jebo ti svaki kritičnjak na koji naiđeš, jebo ga do balčaka kako bi popišana zemlja mogla uživati u pravom, gubavom kurcu, kojega se i ovce klone. Pička tebi ćelava tvoje kurvinske matere, koju ni pas pogledati neće da si ne zagadi oči.* Da, tako se psuje, rajo blentava. Umjetnički!

—

Ruke na stol! Ruke na stol, rajo naša!

—

Sada, Jere, šeci, gledaj, pazi. Raja se, evo, sastala. Da, raja jest glupa, al je i promućurna. Malo okreneš pogled, i već te hoće naguziti. Dodaju si novac, turaju si lijekove, cigarete, žigice, šalju poruke. Krše propise ko da ih je Turčin nametnuo. Nevinašca, a u žlici bi te utopili. Na raspelo bi se kleli da nisu ništa učinili. Litre lažnih suza bi istočili samo da im se povjeruje. E, neće ići. Jere zna vaše smicalice. Ja završio logorsku školu s najvišim ocjenama. Jere je stražarski profesor. Jere će se lijepo šetati među vama, naglo okretati, vikati i kad ne treba, opsovati, zaprijetiti, odalamiti i kad ne treba. Neka raja zna tko je vlast ovdje. Ima da je poštuju. Naša je, hrvatska, kakva-takva.

—

E, što su roditelji. Mater plače, otac je tješi, komunjarski sin se malo pekmezi, malo prepušta komunjarskom ponosu. Hoće pokazati da ga nismo slomili. Čvrst i nepokolebljiv ko njegov gazda Staljin. Da, tako bi možda i bilo kad se sinčić ne bi htio držati za ruku svoje mamice, kad mu ne bi trebala njena snaga. Neće ići, rajo. Odmaknite se. Nije vam ovo hvataonica. Ovo je zatvor. Logor za neposlušne i nepodobne. Ruke k sebi. Lijepo kulturno razgovarajte. Kako ma-

can Miki, kako kuja Lolica, kako susjed ovaj, kako susjed onaj, kako je bilo na misi, je li onaj pijan još ili je sada ovaj pijan, koje plave boje je nebo. Tema koliko ti srce želi. Za jedan lijep zatvorski razgovor i više nego dovoljno. Ako ste dovoljno glupi, razgovarat ćete o Poglavniku, kako je muževan. Meni će to biti drago, no ja sam jedan pametan ustaša, znam ja da komunjare ne mogu lijepo govoriti o našem vođi. Gluma, pokvarena gluma da se mene smekša. Prije ćete smekšati kamen nego Jeru Skoku. Prije.

—

Ruke na vidjelo! Ne šapći! Govori, nisi hrušt.

—

Kakav čudan bračni par. Malo razgovaraju, malo ne razgovaraju. Više gledaju mene nego sebe. Još ću si umisliti da sam Bog. E, nisam, ali bog i batina jesam. Tim uznicima jesam. Što Jere kaže, kao da Bog kaže. Zato me tako gledaju. Čekaju moju riječ da se mogu ponašati kako treba. Budale. Što da pričam kad imam samokres. Taj govori sve jezike svijeta.

O, gospodin muž bi, izgleda, papao. Još čovjek nije svjestan da u Lepoglavi ima svježeg, zdravog zraka napretek. Uzmi i gutaj, rođo. Što će ti pljesniv kruh, pokvarena jaja, grah pun žižaka. To je za svinje. Drži do sebe. Ako ne možeš, barem se drži. Kad ne znaju tvoji, koji utapaju jadne mačiče. Utopili ih, gadovi okrutni. Ni mi nismo tako okrutni. Utapanje traje. Muka živa. Sve se vidi, sve se zna, tko će prvi da nastrada. Opet me poezija hvata. Nešto sam joj jako mio. Mi maljem po glavi. Gotovo. Oni, telad od raje, imaju debeli razlog: trebaju mlijeka za sebe. Dakako, kad su telad.

I mi smo imali konja. Djed, zapravo. Milka. Kako ga je bilo krasno jahati. Uhvatiš se za grivu i jašeš ko princ. Uživao je kad je orao. Najgore mu bilo u staji, kad je bio beskoristan. Što je tada njištao. Bunio se protiv nerada. Hoće van, raditi, biti koristan, zaslužiti svoju hranu. Samo što nam to nije rekao. Milko moj. Milko moj. Da mi te je sada zajahati.

—

Ruke na stol! Govori da te cijela Lepoglava čuje. Nisi na ispovijedi.

—

Ovome antihrvatski brat uteko u šumu. Partizančio bi on, izigravao buntovnika. Buntovnika protiv ostvarenja tisućljetnoga hrvatskog sna o vlastitoj državi. Samo budala ili neprijatelj hrvatstva može biti takav. Idiot koji je zarazio svoga starijeg brata. Ako nije, zarazit će. Zakon bratske krvi. Žena i djeca tu malo mogu. Prije će on protiv žene nego protiv brata. Brat se ne ponavlja. Uvijek taj, isti. Zato je takvome najsigurnije ovdje, u logoru. Tu će ostati i Hrvat i kršćanin, ne-

će postati antikiršćanska komunjara. Tu ćemo ga mi čuvati. Ako ne uspijemo sačuvati njegovo tijelo, dušu ćemo sigurno. Bit će on kandidat za raj.

Kako lijep spoj: plavo-bijele sestre! Ni u muzeju toga nema. Plava je još malo nabubrena. Ko da će niknuti. Pušta suznu vodu, ne može govoriti. Ostala bez riječi. Muca. Da je češće u Lepoglavi, bogami ne bi ona. I ne bi bila tako blijeda. Lepoglavski zrak bi je zacrvenio. Možda malo i poplavio.

Na stol ruke! Na stol, rajo posjetilačka i uznička!

Plava ima Martina. Čudo da nju, ovako plavu i nabubrenu, hoće. Jašta, samo prišipetlja i gungavelj. Samo takvi neće u vojnicu. Da išta vrijedi, bio bi on u šumi. Invalid?! Invalid zbog žandarske obrade? Znači, suprotstavio se. Hrvatsko srce. Tko bi reko. Što sam se gadno izlanuo. Jere mulja neslatko. Jere, ništa i nitko. Jere, lupetanje ti nema mjere.

Ruke hoću da vam vidim, majčicu vam vašu nevjernu!

Da, mi, ustaše, spas smo za Hrvate. Vatrene anđeli zaštitnici. Ne damo mi Jovi da nas gazi i pendreči. Jok, bre gedžo. Sad smo mi na redu da kolo zaplešemo. Bolje reći, sad ste vi mečka kojoj je da pleše. Ustaša tambura, srpska mečka pleše. I u povijesti ima vraćanje duga. Sad ga gedžo vraća plesom. S kamatama. Dvadeset godina se nauzimao. Sada neka vrati. Šteta da je tako malo do sada vratio. Tek tri godinice prošle. Premalo je nas ustaša, naplatitelja, da dug brzo utjeramo. Kad bi Hrvati bili više zainteresirani za vraćanje duga, sve bi se brzo naplatilo. Oni bi radije dom branili. Domobrani cmoljavi. Umjesto da uzmu bombu i nož pa ras-pali. Seronje bi zauzimali pozicije, čekali, odvrćali. Kukavice.

Ruke, rajo, ruke na čisto! Nema ovdje vrdanja! Ovdje je ustaška vlast.

Da nemaju ruke na stolu, ono troje bilo bi ko golupčići. Ljubav na moj prvi pogled. Lijepo. Baš im želim da bude svadbe. Marko će se izvući. Domobrani to znaju. Zato se odazvao na poziv. Domobranski migoljavac. Jedan od domobranske paščadi. Takav često postane partizan. Domobran – partizan. Odurna rima. Kako mi je samo pala na pamet. E, Jere, opet ti bez mjere.

Na stol! Što? Ništa? Ništa ne kažete? E, sada vas čujem. Tako je, rajo. Ruke na stol!

—

Taj će mene učiti pjesničkom zanatu! Domobran se rimuje s izabran. Da, glupane, zašto nisi reko da se rimuje i s glupan? Domobran – glupan. Ili domobran – usran, domobran – popišan, domobran – kastriran. Ta ti je, Jere, dobra. Domobran – kastriran. Što drugo kad se zna da domobran nema muda. Zato Jere ima. Ima da lupi drznika i da ga nauči pameti. Više mu se neće miješati u pjesnički posao.

—

Što vam moram reći? Ruke na stol? Da, točno. Što ste vi pametni.

—

Što se ono dvoje ukipilo. Mogli bi lutke izigravati. Šute i šute, a jedan i drugi izvor. Cijede potoke. Plaču, a Jere nikoga od njih nije ni bubnuo ni jezikom bocnuo. Gledaju se ko da u drugome dragoga Boga vide. Gotovo da ne trepću. Buljci, čisti buljci.

Jere, da tako ne izgleda prava ljubav? Njima dovoljno da se vide. Ni riječi im ne trebaju, ni pokreti. To što im je onaj drugi ovdje, njima je dovoljno. Ispunjene. Sreća koja sjedi pred njima i milo ih promatra. Suze samo sve upotpunjuju, uljepšavaju. Zbog njih je slika baš lijepa, čista, iskrena, zdušna. Ljepša ne može biti. E, što bih ja dao da mene ovako netko voli. Ljubica se samo htjela udati. Nudi se, nagovara, hvali svoje alatke. Ona bi i šepavca uzela. Ljiljana je računala: je li Jere dovoljno dobar, nema li boljeg, ljepšeg, pametnijeg, da čeka ili ne čeka bolju priliku, neće li ostati stara cura. Za Stanku nisam bio dovoljno pametan. Neotesanac. Nosokop. Seljačina. Božidarku zanima moja imovina, koliku vrijednost ću donijeti u brak. Hvali se svojim mirazom. Ni jedna me nije mogla na miru gledati u oči. Riječi im padaju i padaju. Pljeva, prava pljeva.

3.

Bojnik Miloš¹ polako je hodao svojim uredom. Makar je popio dvije čašice rakije, bio je čudno raspoložen. Ni cigareta od originalne hercegovačke škije nije mu nimalo pomogla. Hodao je iako mu je hodanje samo pojačavalo ionako neugodno raspoloženje. Nije bio sjetan, nije bio nervozan ili ljut, a ipak i sjetan, i

¹ Ljubo Miloš (Bosanski Šamac, 1919. – Zagreb, 1948), rođak Maksa Luburića, student filozofije, sadist, jedan od najokrutnijih ustaških ratnih zločinaca, ubijao i naređivao ubijanja. Pogubljen.